

Περιεχόμενα

Πίνακας μεταγραφής αραβικών όρων και ονομάτων	13
Πρόλογος	15

Α' Μέρος

Οι ιστορικές καταβολές του ισλαμιστικού λόγου

Κεφάλαιο 1: Ιστορικές προϋποθέσεις	21
α. Η παράμετρος της αποικιοκρατίας	21
β. Βασικά χαρακτηριστικά της αποικιοκρατίας	27
γ. Ιδιάζοντα χαρακτηριστικά του ισλαμικού κόσμου	34
δ. Οι πρώτες ισλαμιστικές κινήσεις αντίδρασης: Πανισλαμισμός και al-Nahda	38
ε. Το κλείσιμο της «πύλης του ijtihād»	42
στ. Η έννοια του Tawhīd	48

Κεφάλαιο 2: Οι προπατορικές εμβληματικές μορφές

του ισλαμικού ριζοσπαστισμού	55
α. Ο ibn Taymiyyah (1263-1328 μ.Χ.)	55
β. Ο Muḥammad ibn 'Abd al-Wahhāb (1703-1792 μ.Χ.)	60
γ. Η δολοφονική οργάνωση των Ασασίνων (Hashishiyyīn) (≈1090-1275)	64

Κεφάλαιο 3: Ο φορτισμένος λόγος των ισλαμιστικών

ομάδων	73
α. Salafiyya (σαλαφισμός) και οι «αναθεωρητές»	73
1. Sayyid Jamāl ad-Dīn al-Afgānī (1838-1897)	76
2. Muḥammad ʿAbduh (1849-1905)	77
3. Muḥammad Rashīd Ridā (1865-1935)	79
β. Κύριες σαλαφιστικές τάσεις της σύγχρονης εποχής	81
γ. Οι Khārijite (Χαριτζίτες)	85

Κεφάλαιο 4: Μουσουλμανική Αδελφότητα (Αίγυπτος):

Η γόνιμη μήτρα	95
α. Το ευνοϊκό ιστορικό πλαίσιο	95
β. Τα βασικά χαρακτηριστικά της Μουσουλμανικής Αδελφότητας	98
γ. Ο «ειδικός/μυστικός βραχίονας»	101
δ. Οι καθοριστικές δεκαετίες 1950-1960	103
ε. Η μετεξέλιξη της Οργάνωσης και η δημόσια αποκήρυξη της βίας	105
στ. Η σπουδαιότητα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας	109

Κεφάλαιο 5: Άλλες «προπατορικές» οργανώσεις και

η κληρονομιά τους	112
α. Η Ινδία και το κίνημα Deobandi	112
β. Το Πακιστάν και το Jamāʿat e Islāmī (Ισλαμικό Κόμμα)	118
γ. Η Tablīghī Jamāʿat (Οργάνωση για τη διάδοση της πίστης)	123

Β' Μέρος**Η Ισλαμική Ριζοσπαστικοποίηση****Κεφάλαιο 1: Η οραματική μορφή του Ḥasan al-Bannāʾ**

(1906-1949)	131
α. Τα πρώτα χρόνια και οι πρώιμες επιρροές	131
β. Η πνευματική ωρίμανση και η συγγραφική δραστηριότητα	135

γ. Η «αναγέννηση της Ανατολής» με τον ισλαμικό πατριωτισμό	140
δ. Η γοητεία του φασισμού	146
ε. Η αποδοχή του jihād ως Έκτου Στύλου του Ισλάμ	150
στ. Η εκπαίδευση των νέων μουσουλμάνων	156

Κεφάλαιο 2: Η εμβληματική μορφή του Sayyid Qutb

(1906-1966)	159
α. Τα πρώτα χρόνια και το καθοριστικό ταξίδι στις Η.Π.Α.	159
β. Η Μουσουλμανική Αδελφότητα και τα <i>Ορόσημα</i>	165
γ. Η ιδεολογική σκλήρυνση στη φυλακή	168
δ. Ο απογαλακτισμός από τον Ḥasan al-Bannā' και η νέα πρόταση	170
ε. Η διδασκαλία του Sayyid Qutb περί jāhiliyah	173
στ. Το άριστο ισλαμικό σύστημα με το ακλόνητο θεμέλιο της shari'ah	179
ζ. Η ισλαμική πρόταση	182
η. Η ηθική-θείκη τεκμηρίωση του jihād	185
θ. Η «δυναμική κίνηση» και το jihād	189
ι. Η νομιμοποίηση της επίθεσης κατά μουσουλμάνων	192
ια. Η δαιμονοποίηση των Εβραίων και η θεοκρατική Εκκλησία των χριστιανών	198
ιβ. Η καταλυτική επίδραση της επικίνδυνης γοητείας του	204

Κεφάλαιο 3: Ο εισηγητής της «θεο-δημοκρατίας»

Mawlānā Abū l-A'īlā Mawdūdī (1903-1979)	211
α. Τα πρώτα χρόνια και το ιδιαίτερο οικογενειακό περιβάλλον	211
β. Η συμμετοχή του στο κίνημα Khilafat	214
γ. Η διδασκαλία για το jihād	216
δ. Οι αρχές και οι στόχοι του Jamā'at e Islāmī (Ισλαμικό Κόμμα)	221
ε. Το πολιτικό Ισλάμ και η ιδανική Umma	224

στ. Η «θεο-δημοκρατία»	226
ζ. Η «πνευματική ανεξαρτησία» του Ισλάμ	230

Κεφάλαιο 4: Σύγχρονοι θεωρητικοί του τζιχαντισμού

α. Ο «πρακτικός» Muḥammad ‘Abd al- Salām al-Faraj (1954-1982)	232
β. Ο «παγκόσμιος» ‘Abdu’llāh Yūsuf ‘Azzām (1941-1989) και το ατομικό jihād	236
γ. Ο ‘Ayman Muḥammad Rabī‘ az- Zawāhirī (1951-;) και η «Συμμαχία του Κακού»	243

Κεφάλαιο 5: Οι επιχειρησιακοί διάδοχοι

α. Η θεωρητική ένδεια και η θεολογική παρακμή	251
β. Οι σημαντικότεροι εκτελεστικοί ηγετικοί βραχίονες	253
1. Usāmah bin Muḥammad bin ‘Awaḍ bin Lādin (1957-2011)	253
2. Shukri Muṣṭafā (1942-1978)	254
3. Abū Muḥammad Essam al-Maqdisi (1959-;)	254
4. Abū Muṣ‘ab az-Zarqāwī (1966-2006)	254
5. Abd al-Qādir Ibn Abd al-‘Azīz ḥ Sayyid ‘Imām ash-Sharīf ḥ Dr. Fadl (1950-;)	255
6. Abū Yaḥyā al-Libī ḥ Abū Yaḥyā Yūnus al-Ṣaḥrāwī ḥ Muḥammad Ḥassan Qā’id (1963-2012)	255
7. Muḥammad Muḥammad al-Amir ‘Awaḍ as- Sayyid ‘Aṭā’ (1968-2001)	255
8. Abū Mus‘ab al-Suri ḥ Muṣṭafā Sethmariyan Nasar (1958-;)	256
9. Muḥammad Aḥmad al- Qahtani (1979-)	257

Κεφάλαιο 6: Ισλαμική ριζοσπαστικοποίηση

α. Το ευνοϊκό ιστορικό πλαίσιο για την ισλαμική ριζοσπαστικοποίηση	258
β. Η μήτρα της παρακμής	262
γ. Οι αραβοϊσραηλινές σχέσεις	265
δ. Οι συνέπειες των πολέμων των Έξι Ημερών (1967) και του Yom Kippur (1973)	268

ε. Η αναζήτηση διεξόδου	276
στ. Η θρησκευτική αντιπρόταση του ισλαμιστικού λόγου	280
ζ. Δομικά χαρακτηριστικά της παγκόσμιας jihād	286
η. Δημογραφικά στοιχεία: Η αναπόδραστη και καταλυτική παράμετρος	289
θ. Σύνοψη των κύριων αιτιών	294

Γ' Μέρος

Το προφίλ των τζιχαντιστών: Θρησκευτικό, ψυχολογικό ή άλλο;

Κεφάλαιο 1: Βασικά χαρακτηριστικά του μουσουλμάνου

εξτρεμιστή	303
α. Τρομοκρατία και ισλαμική τρομοκρατία	303
β. Η αθεολόγητη αποδοχή και νομιμοποίηση της αυτοκτονίας	307
γ. Η Ηθική της Πεποίθησης και η Ηθική της Ευθύνης	311
δ. Η αυτοσυνειδησία του τζιχαντιστή	315

Κεφάλαιο 2: Το προφίλ των μουσουλμάνων εξτρεμιστών

στην Ευρώπη	319
α. Οι προϋποθέσεις για τη ριζοσπαστικοποίηση των μουσουλμάνων στην Ευρώπη	319
β. Το προφίλ του ριζοσπαστικοποιημένου μουσουλμάνου στην Ευρώπη	325

Κεφάλαιο 3: Τα στάδια της ισλαμικής ριζοσπαστικοποίησης ...

α. Ο προθάλαμος για την ισλαμική ριζοσπαστικοποίηση	329
β. Η μεταστροφή και η ταύτιση με τον ακραίο ισλαμιστικό λόγο	331
γ. Η Ηθική της Πεποίθησης και η θρησκευτική εκπαίδευση (κατήχηση)	335
δ. Η Δράση (Προετοιμασία-Σχεδιασμός-Εκτέλεση)	338

ε. Δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις μελέτης	338
1. Ο Muḥammad Emwazi ή τζιχάντι John (1988-2015)....	338
2. Ο Ahmed Coulibaly (1982-2015) και η Hayat Boumeddiene (1988-;)	341
Κεφάλαιο 4: Οι «ξένοι» μαχητές του Ισλάμ	346
α. Ενδεικτικά στατιστικά στοιχεία	346
β. Η «διακρατική ταυτότητα»	350
γ. Διακρατική ταυτότητα και ισλαμική umma	352
δ. Η προβληματική επιστροφή των ξένων μαχητών στην Ευρώπη	355
ε. Δύο ακόμη χαρακτηριστικές περιπτώσεις μελέτης: Οι βομβιστές του Λονδίνου (07/07/2005)	358
Κεφάλαιο 5: Η φυλακή ως εκκολαπτήριο τζιχαντιστών	362
α. Οι δυνατότητες «μετεκπαίδευσης»	362
β. Οι «ιδανικές» συνθήκες της φυλακής και ο μηχανισμός της ριζοσπαστικοποίησης	363
γ. Τα οφέλη της ριζοσπαστικοποίησης για τους κρατούμενους	367
δ. Η παράμετρος των παλαιών κακοποιών	369
Συμπεράσματα	373
Γλωσσάρι	405
Βιβλιογραφία	409
Ευρετήριο εννοιών, όρων και ονομάτων	437

Πρόλογος

Ο ισλαμικός ριζοσπαστισμός απασχολεί πολυεπίπεδα τη διεθνή πραγματικότητα, καθώς τα αποτελέσματά του μέσα από τις δράσεις των τζιχαντιστών έχουν ανατρέψει το παγκόσμιο σκηνικό, προκαλώντας εκατόμβες θυμάτων και κλυδωνισμό αξιών, αρχών, δικαιωμάτων, και τελικά τη διακύβευση κεκτημένων και της καθημερινής ζωής των ανθρώπων. Η 11η Σεπτεμβρίου στις Η.Π.Α. μπορεί να είναι το εναρκτήριο γεγονός της νέας χιλιετίας από πολλές απόψεις, αλλά δεν προέκυψε από παρθενογένεση. Σύνθετοι παράγοντες οδήγησαν όχι μόνο σε αυτήν αλλά και σε πληθώρα τρομοκρατικών επιθέσεων στην Ευρώπη και στον μουσουλμανικό κόσμο κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ασφαλώς και παλαιότερα.

Από τους πολυσύνθετους παράγοντες που ευθύνονται για τον ισλαμικό ριζοσπαστισμό θα εστιάσουμε την προσοχή μας: (α) στους κορυφαίους μουσουλμάνους διανοητές al-Bannā, Qaṭb και Mawḍūdī, οι οποίοι με τον θεολογικό τους λόγο τεκμηρίωσαν τον ισλαμικό ριζοσπαστισμό και νομιμοποίησαν την τζιχαντιστική δράση· (β) σε σημαντικές μουσουλμανικές οργανώσεις, όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα, που επηρέασαν με διάφορους τρόπους τη ριζοσπαστικοποίηση των μουσουλμάνων· (γ) στον θεολογικό λόγο –αν υπάρχει– των σύγχρονων θεωρητικών αλλά και επιχειρησιακών πρωταγωνιστών της ισλαμικής τρομοκρατίας· (δ) στις ιστορικές και άλλες ευνοϊκές

συνθήκες που γιγάντωσαν τον ισλαμικό ριζοσπαστισμό τόσο πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όσο και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και εξής· (ε) στο προφίλ των τζιχαντιστών, ειδικά των Ευρωπαίων, και στη διερεύνηση του κατά πόσο τα κίνητρά τους είναι τελικά αποκλειστικά, κυρίως ή ελάχιστα θρησκευτικά.

Στην ουσία, η μουσουλμανική συνείδηση, όπως διαμορφώνεται κυριότατα από τους παραπάνω διανοητές, αναδεικνύει έντονα διάφορες μανιχαϊστικές εκδοχές εχθρών, οι οποίες βέβαια αναπροσαρμόζονται ανάλογα με την εποχή ή άλλες συνθήκες. Η συλλογιστική που προκύπτει θέλει την ισλαμική –νομοκρατική υπό το κανονιστικό πλαίσιο της *sharīʿa*– *umma* να αντιμάχεται με κάθε τρόπο τις σατανικές δυτικές, συχνότατα όμως και μουσουλμανικές κοινωνίες που ταυτίζονται με την *jāhiliyyah*. Οι εχθροί αυτοί στρέφονται σταθερά με κακότητα κατά των μουσουλμάνων, με απώτερο στόχο να τους καθυποτάξουν, να τους απομειώσουν, να τους εκμεταλλευτούν κ.λπ. Ως απάντηση, η σκληρή, αιμοσταγής βία εξωραϊζεται από τον θεολογικό λόγο των μεγάλων ισλαμιστών στοχαστών ως το μοναδικό τελέσφορο μέσο αποκατάστασης των αδικιών.

Η μανιχαϊστική αυτή *Weltanschauung* σημαντικότερης μερίδας μουσουλμάνων εκφράζεται πολύ χαρακτηριστικά από την αντίφαση μεταξύ της ιδιαίτερης γοητείας που ένιωθε ο *al-Bannāʾ* για το ναζιστικό ιδεολόγημα και της αναμφισβήτητης έλξης των *Qurʿān* και *Mawdūdī* προς την κομμουνιστική ιδεολογία, τη σοβιετική πρόταση διοίκησης της πολιτείας. Το σταθερό μοτίβο που αναδεικνύεται διαχρονικά από τους μουσουλμάνους δαιμονοποιεί τον μοχθηρό εχθρό (αποικιοκρατικές δυνάμεις, Δύση, Η.Π.Α., Εβραίοι, έκπτωτοι μουσουλμάνοι), ο οποίος επιβουλεύεται την ύπαρξή τους και έχει πάντοτε κατώτατα πνευματικά-εσωτερικά χαρακτηριστικά.

Πέρα από τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και ηθικές αιτίες της ισλαμικής ριζοσπαστικοποίησης, η διαδικασία της επιβαρύνθηκε καθοριστικά από την ανάμειξη μεγάλων διεθνών παραγόντων –par excellence των Η.Π.Α. και Ε.Σ.Σ.Δ.– στα εσωτερικά μουσουλμανικών χωρών. Οι υπερδυνάμεις του Ψυχρού Πολέμου όχι μόνο αναμόχλευαν πάθη φανερά ή μυστικά σε ολόκληρο τον πλανήτη, αλλά εξόπλιζαν επίσης με υπερσύγχρονα οπλικά συστήματα τους συμμάχους τους στη Μέση Ανατολή και αλλού. Για παράδειγμα, οι Σοβιετικοί ενίσχυαν τους Αιγύπτιους και τους Σύρους, ενώ οι Αμερικανοί αντίστοιχα τους Ισραηλινούς. Ως αποτέλεσμα, η εθνικο-θρησκευτική αραβοϊσραηλινή σύγκρουση απέκτησε, εκτός από τις θρησκευτικές της διαστάσεις, και διεθνή διπλωματικά χαρακτηριστικά που επιβάρυναν τις ήδη τεταμένες σχέσεις και αύξησαν τη δυναμική της ισλαμικής ριζοσπαστικοποίησης.

Κυριότατη ευθύνη για τις σκληροπυρηνικές αντιδράσεις πολλών μουσουλμάνων έχουν επίσης τα συστήματα πολιτικής εξουσίας στον μουσουλμανικό κόσμο, επειδή απέτυχαν σε καθοριστικό βαθμό να εκσυγχρονιστούν και να αποκηρύξουν τον νεποτισμό, τη συνωμοσιολογία ή άλλες στοχευμένες πολιτικές. Αντίθετα, η πολιτική –συχνότετα και η θρησκευτική– ελίτ πρόκριναν διαχρονικά τη διατήρηση στην εξουσία εντελώς διεφθαρμένων καθεστώτων, καταδικάζοντας συνειδητά τις ισλαμικές κοινωνίες σε επαναλαμβανόμενα αδιέξοδα, εγκλωβισμένες καθώς ήταν σε μια απαρχαιωμένη ρητορική.

Ακριβώς για τους παραπάνω λόγους, όμως, ο ισλαμικός ριζοσπαστισμός και οι τζιχαντιστές θα αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά μόνο από τους ίδιους τους μουσουλμάνους. Η αντίδρασή τους θα πρέπει να ξεριζώνει οριστικά κάθε ακραία ισλαμιστική τάση. Μόνο η *ισλαμική αφύπνιση και αναθέρωση* μπορούν να προσφέρουν λύσεις και τρόπους προς αυτή την

κατεύθυνση. Το κομβικό ερώτημα, ωστόσο, είναι αν η ισλαμική πνευματική, θρησκευτική και πολιτική ελίτ έχει να προτείνει όραμα και πνευματικές διεξόδους στους μουσουλμάνους, ειδικά στους νέους.

Κάποτε η Δύση είχε καταφέρει να προσφέρει όραμα και πνευματικούς στόχους, διασφαλίζοντας ικανοποιητικά αξίες και ιδανικά για τους ανθρώπους εκεί, παρά τις αστοχίες. Το ίδιο σε μεγάλο βαθμό είχε προσφέρει και ο μουσουλμανικός κόσμος την εποχή της ακμής του, παρά τα αρνητικά. Σήμερα, όμως, αναρωτιόμαστε αν και οι δύο μπορούν να εμπνεύσουν σε ένα επίπεδο πέρα από το υλικό και το γήινο, προβάλλοντας οικουμενικούς τρόπους επίλυσης των προβλημάτων, περαιτέρω εξέλιξης του ανθρώπινου πολιτισμού και συνολικής ευημερίας των ανθρώπων.

Για το πολυδαίδαλο ταξίδι που ακολουθεί οφείλουμε θερμές ευχαριστίες σε όλους όσοι στήριξαν πνευματικά και συναισθηματικά την πολύχρονη προσπάθειά μας. Ιδιαίτερα ευχαριστούμε τον Κωνσταντίνο Ζάρρα για τις δύσκολες –στενόχωρες και απλόχωρες– συζητήσεις και αναζητήσεις. Επίσης, τους σοφολογιότατους ιμάμηδες, οι οποίοι με τη βαθιά εμπειρία τους αναδεικνύουν και διαυγάζουν πολλές ιδιαίτερες πτυχές του ισλαμικού λόγου και πράξης, και οι οποίοι για δικούς τους λόγους επιθυμούν την ανωνυμία τους.

Με την ελπίδα οι άνθρωποι να γίνουμε λιγότερο σκληροπυρηνικοί... περισσότερο ανθρώπινοι...

Αθήνα, 1η Ιανουαρίου 2020
Μιχάλης Μαριόρας